

آراستگی و زینت از منظر قرآن

الهام حویزای^۱

چکیده

قرآن کریم به همه جنبه‌های زندگی انسان توجه نموده است. یکی از این امور، زیبایی و میل به زینت است. دین اسلام و کتاب قرآن، تأکید بسیار زیادی بر مسئله زینت و آراستگی نموده است و این مسئله از اهمیت زیادی برخوردار است. از آنجا که انسان‌ها به طور فطری زیبایی را دوست دارند، آراستگی و زینت همواره مورد توجه آنان بوده است. گرایش انسان به سوی زینت و زیبایی و آراستگی، یک نیاز کمال خواهانه است که در سرشت انسان نهاده شده است. گرایش فطری به آرایش، آثار روانی بسیار مثبتی برای انسان به ارمغان می‌آورد و در مقابل، بی‌میلی به آراستگی و آرایش، نشانه اختلال شخصیتی و روانی در فرد است. در قرآن و روایات نیز بدان سفارش شده است و این نشان دهنده مصالح فردی و اجتماعی انسان‌ها می‌باشد؛ زیرا شارع مقدس، قوانین و دستورهای دینی را بر اساس مصالح فردی و اجتماعی وضع می‌کند. آنچه خداوند برای انسان از زینت و زیبایی‌ها آفریده است برای آزمایش انسان است و وسیله‌ای برای رسیدن به اهداف عالی و آن رسیدن به تکامل است که باید طبق موازین اسلامی از آن بهره جست.

کلیدواژه‌ها: آراستگی، آرایش، تبرج، زینت.

۱. سطح دو، مدرسه علمیه کوثر خرمشهر، alhamhwyzawy۷۵۰@gmail.com.

مقدمه

امروزه زینت و آراستگی از مباحث مهم مبتلا به است. و از آن جا که انسان گرایش به زیبایی و خودآرایی دارد، موجب تغییر رفتارها و نگرش‌های آنان می‌گردد. اگر این نیاز فطری بشری، بر اساس مبانی ارزش و آموزه‌های قرآنی و فرهنگ دینی، پاسخ داده نشود، امکان این که جوانان به سراغ فرهنگ بیگانه روند زیاد است و ممکن است از فرهنگ دینی و قرآنی دور شوند.

تاکنون مقالات فراوانی در این زمینه نوشته شده از جمله «آرایش و زینت زن از نظر قرآن و سنت»، نویسنده ماجده زرکوش، که در این تحقیق فقط از جانب زینت برای زنان و حدود آن بحث شده است و فرق این مقاله در این است که این تحقیق به بررسی واژه زینت در قرآن و ابزارهای زینت برای تمام اقشار انسان‌ها چه زن و مرد و دستورهای قرآنی در رابطه با زینت پرداخته شده است.

روش تحقیق این مقاله روش نقلی و وحيانی است و روش گردآوری مطالب مقاله کتاب‌خانه‌ای می‌باشد. در این مقاله در صدد آنیم که درباره آراستگی و زینت از دیدگاه قرآن، معرفت‌افزایی شود و نیز با هدف اطلاع‌رسانی به دیگران و حدود استفاده از زینت و همچنین بیان هدف آفرینش زینت برای انسان به این مسئله پرداخته شده است.

مفهوم شناسی

۱- آراستگی

آراستگی یعنی آراسته بودن و عمل آراسته از نظر لغوی به معنای زینت دادن و تزئین کردن است. اما معانی دیگر مانند نظم و مرتب بودن، هماهنگ بودن و آماده و مهیا بودن نیز برای آن گفته شده است.^۱

۲- آرایش

آرایش، اسم مصدر است و به معنای آراستن، زیور، زبرج، حلیه است و آرایش کردن به معنای آراستن و جلوه کردن می‌باشد.^۲

۱. معین، فرهنگ فارسی معین، ج ۱، ص ۳۹.

۲. دهخدا، لغتنامه دهخدا، ج ۱، ص ۶۲.

۳- تبرج

تبرج در لغت از ماده «برج»، به معنای ظهور و آشکار ساختن است^۱ و به معنای جلوه‌گری و عرضه زیبایی‌ها،^۲ خودنمایی در برابر مردان،^۳ و در اصطلاح به زنی که زیبایی‌هایش را در برابر نامحرم ظاهر می‌سازد، گفته می‌شود.^۴

۴- زینت

زینت در لغت از ماده «زین» گرفته شده که نقیض «شین» است و در تعریف آن گفته شده است: «الزین نقیض الشین ... الزینة جامع لكل ما يتزين به»^۵ زیبایی نقیض زشتی است ... و زینت به هر چیزی که به واسطه آن، آراستگی، صورت گیرد، اطلاق می‌شود. ابن منظور نیز زینت را مطلق زیبایی معنا می‌کند و می‌گوید: «لَا يُدِينُ زِينَتُهُنَّ»^۶ یعنی، زنان زینت باطنی (مثل گردنبند، خلخال، بازوبند و النگو) را آشکار نکنند، اما لباس و صورت زینت ظاهری است.^۷ بنابراین، زینت در معنای اصلی خود، مفهومی عام است که هم به زیبایی‌ها و آرایه‌های طبیعی و هم به آرایه‌های عارضی و آراستنی اطلاق می‌گردد. مراد از زینت ظاهر، سرمه، انگشتر و خضاب دست است و یا مراد از زینت آشکار، چهره و دست‌ها تا میچ است.^۸

زینت و آراستگی در قرآن

تزئین برگرفته از ماده (ز ی ن) و به معنای زینت دادن است. زینت و آراستگی حقیقی، عبارت از چیزی است که در هیچ حالتی در دنیا و آخرت موجب عیب و عار برای انسان نگردد و آدمی را زشت و ناخوش نیاید. راغب اصفهانی زینت و آرایش را به سه دسته بخش کرده است:

-
۱. مصطفوی، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۱، ص ۲۲۷.
 ۲. قیومی، مصباح المنیر، ج ۱، ص ۴۲۰.
 ۳. احمدزادی، ترتیب القاموس المحيط، ج ۱، ص ۲۴۰.
 ۴. مصطفوی، همان.
 ۵. فراهیدی، العین، ج ۷، ص ۳۸۷.
 ۶. سوره نور: آیه ۳۱.
 ۷. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۳، ص ۲۰۱.
 ۸. جابری، «حدود حجاب از منظر قرآن و حدیث»، نشریه زنان و خانواده، پاییز ۱۳۹۰، ش ۱۰، ص ۱۴۷-۱۷۰.

یک زینت نفسی همانند علم و اعتقادات نیکو؛ دوم زینت بدنی همانند قدرت و بلندی قامت؛ سوم زینت خارجی مانند مال و مقام و گوشواره و جامه نیکو و مانند آن.^۱

هرچند که در مواردی که بیان شده است جنبه زینت ظاهری کم‌تر توجه شده و به زینت و آراستگی تکوینی اشاره می‌شود ولی موارد بسیاری نیز در قرآن به زینت‌ها و آراستگی‌های ظاهری توجه دارد.^۲

قرآن کریم می‌فرماید: «قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ»؛^۳ در این آیه به نوعی التفات حکمی مخصوص به این امت از حکم عام سابق، استخراج شده است. استفهامی که در این آیه است، استفهام انکاری است. اخراج زینت، استعاره‌ای است تخیلی و کنایه است از اظهار آن.

آری، این خدای سبحان است که به الهام و هدایت خود، انسان را از راه فطرت، ملهم کرده تا انواع و اقسام زینت‌هایی که مورد پسند جامعه‌ی او و باعث مجذوب شدن دل‌ها به سوی او است، ایجاد نموده، به این وسیله نفرت و تنفر مردم را از خود دور سازد.

گرچه به حسب ظاهر به وجود آوردن زینت‌ها و سایر حوائج زندگی، کار خود انسان است، ولیکن از آن جایی که به الهام خداوند بوده در حقیقت او ایجادش کرده و آن را از پنهانی به عرصه بروز و ظهور در آورده، چون می‌دانسته که این نوع موجود، محتاج به زینت است.

آری، اگر انسان، در دنیا به طور انفرادی زندگی می‌کرد، هرگز محتاج به زینتی که خود را با آن بیاراید، نمی‌شد؛ بلکه اصلاً به خاطرش هم خطور نمی‌کرد که چنین چیزی لازم است، ولیکن از آن جایی که زندگی‌اش جز به طور اجتماع، ممکن نیست و زندگی اجتماعی هم قهراً محتاج به اراده و کراهت، حب و بغض، رضا و سخط و امثال آن است، از این جهت، خواه‌ناخواه به قیافه و شکل‌هایی برمی‌خورد که یکی را دوست می‌دارد و از یکی بدش می‌آید، لذا معلم غیبی از ماورای فطرتش، به او الهام کرده تا به اصلاح مفاسد خود بپردازد و معایب خود را برطرف ساخته، خود را زینت دهد؛ و شاید همین نکته باعث شده که از انسان به لفظ «عباده» که صیغه جمع است تعبیر بفرماید.

۱. راغب اصفهانی، مفردات، ص ۳۸۸.

۲. Vista.ir، منصوری، «آراستگی و زینت در آموزه‌های قرآن»، ۱۴۰۳/۳/۱۰.

۳. سوره اعراف: آیه ۳۲.

و این زینت از مهم‌ترین اموری است که اجتماع بشری بر آن اعتماد می‌کند و از آداب راسخی است که به موازات ترقی و تنزل، مدنیت انسان، ترقی و تنزل، می‌نماید، و از لوازمی است که هیچ وقت از هیچ جامعه‌ای منفک نمی‌گردد، به طوری که فرض نبودن آن در یک جامعه، مساوی با فرض انعدام و متلاشی شدن اجزای جامعه است.

خدای سبحان در این آیه شریفه، زینت‌هایی را سراغ می‌دهد که برای بندگان ایجاد نموده و آنان را فطرتاً به وجود آن زینت‌ها و به استعمال و استفاده از آن‌ها ملهم کرده و معلوم است که فطرت الهام نمی‌کند مگر به چیزهایی که وجود و بقای انسان، منوط و محتاج به آن است. در وضوح این امر، همین بس که هیچ دلیلی بر مباح بودن چیزی بهتر از احتیاج، به حسب وجود و طبیعت خاص انسانی، خود دلیل است بر این که خدای تعالی انسان را طوری آفریده که به آن چیز، محتاج باشد. و به عبارت دیگر با تعبیه قوا و ادوات، انسان رابطه‌ای بین او و بین آن چیزها برقرار کرده که خواه ناخواه، در صدد تحصیل آن‌ها برمی‌آید.

ذکر طبیات از رزق و عطف آن بر زینت و قرار داشتن این عطف در سیاق استفهام انکاری، این معنا را می‌رساند که:

اولاً: رزق طیب، دارای اقسامی است.

ثانیاً: زینت خدا و رزق طیب را هم شرع، اباحه کرده و هم عقل و هم فطرت.

ثالثاً: این اباحه وقتی است که استفاده از آن از حد اعتدال تجاوز نکند و گرنه جامعه را تهدید به انحطاط نموده، شکافی در بنیان آن ایجاد می‌کند که مایه انعدام آن است.

کمتر فساد در عالم ظاهر می‌شود و کمتر جنگ خونینی است که نسل‌ها را قطع و آبادی‌ها را ویران سازد و منشأ آن، اسراف و افراط در استفاده از زینت و رزق نبوده باشد؛ چون انسان طبعاً این‌طور است که وقتی از جاده اعتدال بیرون شد و پا از مرز خود بیرون گذاشت، کمتر می‌تواند خود را کنترل کند، و به یک حد معینی اکتفا نماید؛ بلکه مانند تیری که از کمان بیرون شود تا آخرین حد قدرتش جلو می‌رود و چون چنین است، سزاوار است که همه وقت و در همه امور در زیر تازیانه تربیت، کنترل شود و به ساده‌ترین بیانی که عقل خود او، آن را بپسندد، پند و اندرز داده شود.

چرا خداوند به ضروریات زندگی از قبیل لباس پوشیدن و خود را آراستن امر نموده است؟ امر پروردگار به ضروریات زندگی از قبیل لباس پوشیدن و خود را آراستن از همین جهت است که

۳- تبرج بیمارگونه

یکی از ویژگی‌های مهم زنان، خودآرایی و خودنمایی است. در دین مبین اسلام، از این ویژگی با واژه «تبرج» یاد می‌شود که با توجه به معنای لغوی این واژه، بهتر می‌توان به تعریف خودآرایی پرداخت.

تجربه نشان داده است که اگر این حس تبرج و خودآرایی زنان در داخل محیط خانواده‌ی خود با آزادی کافی همراه باشد، آن‌ها خود را از خودآرایی در مناظر عمومی و محضر بیگانگان، بی‌نیاز می‌یابند.

مردان باید به نیاز زیباپسندانه زنان اهمیت بدهند و آن را سرکوب نکنند تا به صورت ناهنجاری روانی ظاهر نشود. اگر زنان برای برآوردن این نیاز فطری در محدوده‌ی خانواده آزاد باشد، خودآرایی به صورت منفی در جامعه گسترش نخواهد یافت.

در دین اسلام، تأکید فراوانی بر آرایش زن برای مرد شده است و این کار، وسیله‌ای برای برآوردن نیاز زن به خودآرایی است.

یکی از راه‌های تعدیل و تحدید خودآرایی، گزینش پوشش مناسب است. نداشتن پوشش مناسب، جوانان را نسبت به زنان، بی‌اعتماد میکند و رغبت و گرایش به ازدواج و تشکیل خانواده در آن‌ها ایجاد نمی‌شود. آسیب‌های روانی، اجتماعی و اقتصادی تبرج، سبب نزول آیه «لَا تَبْرُجْنَ تَبْرُجُ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى»^۱

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) درباره کسانی که پوشیدن لباس زیبا را نشانه شخصیت می‌دانند و با پوشیدن آن، خود را از دیگران برتر احساس می‌کنند و انتظار دارند همه چشم‌ها دنبال آن‌ها باشد و همه حسرت لباس آنان را بخورند و آن‌ها را خوشبخت به‌شمار آورند، می‌فرماید:

«مَنْ لَبَسَ ثَوْبًا يُبَاهِي بِهِ لِبَاسَ النَّاسِ لَمْ يَنْظُرْ اللَّهُ إِلَيْهِ حَتَّى يَنْزِعَهُ»^۲؛ هر کس لباسی بپوشد که به وسیله آن بر مردم مباهاات و تفاخر کند، خداوند به او (به نظر رحمت) نمی‌نگرد تا این که لباس را از تن دریاورد.

بنابراین پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) نهی کرده است که لباس برای مباهاات بر مردم پوشیده شود.^۱

۱. سوره احزاب: آیه ۳۳.

۲. محمدی ری شهری، میزان الحکمة، ج ۸، ص ۴۸۱.

۴- آرایش برای غیر شوهر

در آموزه‌های دینی، بر آرایش و زینت بسیار تأکید و به میل طبیعی زنان به خودآرایی و خودنمایی توجه شده است؛ ولی آن‌ها را از این‌که برای غیر همسر خود زینت کنند، منع کرده‌اند.

«وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ»^۲

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در فرازی از روایتی می‌فرماید: «إِنَّ مِنْ خَيْرِ نِسَائِكُمْ ... الْمُتَبَرِّجَةَ مِنْ زَوْجِهَا الْحِصَانَ عَنْ غَيْرِهِ»^۳؛ بهترین زنان شما، زنی است که برای شوهرش آرایش و خودنمایی کند، ولی خود را از نامحرمان بپوشاند.

آن حضرت، آرایش و زینت زن، برای شوهر را از حقوق شوهر بر همسر می‌شمرد و می‌فرماید: «عَلَيْهَا أَنْ تَطِيبَ بِأَطِيبِ طَبِيبِهَا وَ تَلْبَسَ أَحْسَنَ ثِيَابِهَا وَ تَزَيِّنَ بِأَحْسَنِ زِينَتِهَا»^۴؛ از جمله حقوق شوهر بر همسر این است که خود را به بهترین عطرها خوش‌بو کند و بهترین لباس‌هایش را بپوشد و خود را به بهترین صورت تزئین نماید.

و در حدیث معروف مناهی نیز آمده است: «وَنَهَى أَنْ تَتَزَيَّنَ لِغَيْرِ زَوْجِهَا فَإِنْ فَعَلَتْ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ أَنْ يُحْرِقَهَا بِالنَّارِ»^۵؛ پیامبر از این‌که زن برای غیر شوهرش آرایش کند، نهی کرد، اگر زن چنین کند، بر خداوند حق است که او را با آتش بسوزاند.^۶

بنابراین با وجود آن‌که مطلق آرایش برای زنان پسندیده است، از آرایش زنان در معرض نامحرمان شدیداً نهی شده اما در مقابل برای آرایش زن در حضور همسر بسیار سفارش شده است.

زن مؤمنه که شوهر دارد، باید که هرچه بتواند آرایش نفس به‌جا آورد و لباس نیکو بپوشد و زینت بر خویشتن کند، و عطر و بوی خوش به کار برد.

حضرت مصطفی (صلی الله علیه و آله) لعنت کرد زنی را که سرمه در چشم نکند.

۱. زرکوش، «آرایش و زینت از نظر قرآن و سنت»، فصلنامه مطالعات دین پژوهی، ش ۶، ۱۳۹۸، ص ۵۴-۵۷.

۲. سوره نور: آیه ۳۱.

۳. مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۰۳، ص ۲۳۵.

۴. حرعاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۴، ص ۱۱۲.

۵. حرعاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۴، ص ۱۱۷.

۶. زرکوش، «آرایش و زینت از نظر قرآن و سنت»، فصلنامه مطالعات دین پژوهی، ش ۶، ۱۳۹۸، ص ۵۷-۵۸.

آرایش سرو صورت و استفاده از عطر و بوی خوش برای زنان در مکان‌هایی که نامحرم نباشد، جایز است ولی در بیرون از منزل و مجالسی که نامحرم حضور دارد، باید آن‌ها را بپوشاند و از عطرهایی استفاده کند که بوی آن توسط نامحرم استشمام نشود. خداوند این دستورات را برای حفظ نظام خانواده و جلوگیری از فساد فردی و اجتماعی به انسان‌ها داده است و رعایت آن علاوه بر آراسته بودن ظاهری به آراسته شدن باطنی نیز کمک می‌کند.^۱

نتیجه‌گیری

عنوان مقاله «آراستگی و زینت از منظر قرآن» می‌باشد. در این مقاله به این نتیجه رسیدیم که خودآرایی و زینت، یکی از نیازهای فطری و اصیل انسان به ویژه زنان به‌شمار می‌رود و اگر درست و بر اساس آموزه‌های دینی به این نیاز پاسخ داده شود، سبب آرامش روحی و روانی می‌گردد. تبرز و خودنمایی بیش از اندازه و خارج از چارچوب دین مبین اسلام، زیان‌بخش خواهد بود و سلامت روانی را به مخاطره می‌اندازد.

همچنین دانستیم که زینت در قرآن بر دو قسم است طبیعی و آن‌چه به زیورآلات زنانه مربوط می‌شود و ساخت بشر است از آن به «حلیه» اشاره شده است.

بنابراین، آراسته بودن برای زن و مرد نیکو و پسندیده است، اما زنان باید توجه داشته باشند که این آراستگی موجب جلب توجه نامحرمان به ایشان نشود.

خداوند این دستورات را برای حفظ نظام خانواده و جلوگیری از فساد فردی و اجتماعی به انسان‌ها داده است و رعایت آن علاوه بر آراسته بودن ظاهری به آراسته شدن باطنی نیز کمک می‌کند.

۱. Daneshchi.ir، «تحقیق در مورد فضیلت آراستگی و انواع آن».

فهرست منابع

* قرآن مجید

* نهج البلاغه

۱. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران: انتشارات دانشگاه، ۱۳۷۷ ه.ش.
۲. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمة، حمیدرضا شیخی، ج ۲، قم: دارالحديث، چاپ اول، ۱۳۷۷.
۳. مصباح یزدی، محمدتقی، اخلاق در قرآن، ج ۲، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، چاپ دهم، بهار ۱۴۰۱.
۴. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، ج ۱، تهران: امیرکبیر، چاپ چهارم، ۱۳۶۰ ه.ش.
۵. ابن منظور، محمد، لسان العرب، بیروت: دارصادر، ۱۴۱۴ ه.ق.
۶. احمدزادی، طاهر، ترتیب القاموس المحيط، قم: دارالفکر، ۲۰۱۱ م.
۷. حر عاملی، وسائل الشیعة، قم: مؤسسه آل البيت (علیهم السلام)، ۱۴۰۹ ه.ق.
۸. راغب اصفهانی، حسین، مفردات فی غریب القرآن، تحقیق: صفوان عدنان داوودی، قم: ذوی القربی، ۱۳۷۵ ه.ش.
۹. رضوی لکنهوی، محمدباقر، اسداء الرغاب فی مسألة الحجاب، مشهد: المطبعة المباركة الرضویة، ۱۳۴۷ ه.ق.
۱۰. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، ۱۴۱۵ ه.ق.
۱۱. المقرئ القیومی، احمد، مصباح المنیر فی غریب الشرح الكبير للرافعی، قم: منشورات دارالرضی، بی تا.
۱۲. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار، ج ۱۰، بیروت: مؤسسه الطبع و النشر، ۱۴۱۰ ه.ق.
۱۳. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸ ه.ش.
۱۴. جابری، کوثر، «حدود حجاب از منظر قرآن و حدیث»، نشریه زنان و خانواده، پاییز ۱۳۹۰، ش ۱۰.

۱۵. زرکوش، ماجده، «آرایش و زینت زن از نظر قرآن و سنت»، فصلنامه تخصصی مطالعات دین پژوهی، سال سوم، شماره ۶، پاییز و زمستان ۱۳۹۸.
۱۶. andisheqom.com، طباطبایی، محمدحسین، «زینت و آراستگی در قرآن»، ۱۳۹۷/۲/۱.
۱۷. Daneshchi.ir، «تحقیق در مورد فضیلت آراستگی و انواع آن».
۱۸. Mbehboudi.org، بهبودی، محمدباقر، «معنای واژه زینت در قرآن و پاسخ به نقدها»، ۱۲ اردیبهشت ۱۳۹۸.
۱۹. Tebyan.net، «آرایش و آراستگی در قرآن»، ۱۳۸۹/۶/۱.
۲۰. Vista.ir، منصوری، «آراستگی و زینت در آموزه‌های قرآن»، ۱۴۰۳/۳/۱۰.